

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мараховська Н.В.

Маріупольський державний університет

У статті професійну самореалізацію вчителя англійської мови в освітній діяльності визначено як процес досягнення професійного «акме» через удосконалення системи компетентностей (педагогічної, іншомовної, комунікативної тощо) та постійний особистісний саморозвиток. Способом професійної самореалізації вчителя англійської мови обґрунтовано індивідуальну освітню траєкторію як стратегію й тактику розвитку власного педагогічного потенціалу вчителем англійської мови в освітній діяльності. Розглянуто особливості роботи за індивідуальною освітньою траєкторією в процесі післядипломної освіти вчителів англійської мови під час тренінгів професійного розвитку. Визначено етапи роботи за індивідуальною освітньою траєкторією, котрі актуалізують компоненти професійної самореалізації вчителя англійської мови: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційний та контрольньо-корегувальний.

Ключові слова: професійна самореалізація, індивідуальна освітня траєкторія, вчитель англійської мови, освітня діяльність.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення відбувається переосмислення ролі системи освіти та власне педагога у навчанні та вихованні учнів. У Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року наголошується на необхідності модернізації підготовки педагогічних кадрів та системи підвищення їх кваліфікації для забезпечення вимог суспільства до якості надання освітніх послуг, розвитку в молоді активної громадянської позиції [2]. З одного боку, акцент сучасної педагогічної освіти робиться на успішності, конкурентоспроможності вчителя. З іншого боку, актуалізуються питання розкриття особистісного потенціалу вчителя, розгортання його внутрішніх сил. Вирішенню проблеми амбівалентності сучасного педагога, на наш погляд, сприяють питання його професійної самореалізації, метою якої за словами Л. Рибалко, є самостійне прагнення до максимального розкриття внутрішнього потенціалу [3, с. 107].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях зарубіжних дослідників поняття «самореалізація вчителя» ототожнюється із самоактуалізацією, рефлексією (А. Бун, А.У. Додд, Ч.Р. Кобл, П.Б. Хауншелл та ін.). У вітчизняній психолого-педагогічній літературі поняття «самореалізація вчителя» розглядається як мета (В. Маралов), процес (Н. Бітянова, М. Недашківська), здатність (І. Іонова, І. Мироненко, Н. Самохіна), форма (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Д. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Б. Теплов), результат (Р. Ішмухаметов, Л. Коростильова, Л. Мітіна) тощо. Узагальнення підходів до визначення сутності «самореалізація» дозволяє дійти висновку, що всі вони розкривають лише його певну ознаку. Тому особливий інтерес для нашого дослідження становлять ті визначення, котрі об'єднують зазначені вище ознаки. Вважаємо, що найбільш змістовне визначення професійної самореалізації вчителя пропонує Л. Рибалко. На думку вченої, цей феномен є цілеспрямованою, спеціально організованою діяльністю (самодіяльністю), механізмами котрої є розпределення педагогічного досвіду, трансформація (перероблення та набуття власного досвіду), опредметнення сутнісних сил у процесі професійно-педагогічної підготовки [3, с. 384].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на висвітлення в психолого-педагогічній літературі теоретичних та методологічних засад професійної самореалізації, необхідним є вивчення її особливостей у вчителів різних напрямів підготовки, а також зосередити увагу на методичних засадах професійної самореалізації, зокрема розробити організаційно-методичне забезпечення професійної самореалізації вчителя англійської мови в освітній діяльності.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розкриття сутності самореалізації вчителя англійської мови; вивчення особливостей індивідуальної освітньої траєкторії як способу самореалізації вчителя англійської мови в освітній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнюючи погляди вчених щодо тлумачення поняття «професійна самореалізація» та враховуючи особливості професійної діяльності вчителя англійської мови, визначаємо його професійну самореалізацію як процес досягнення «акме» в професійній діяльності через удосконалення системи компетентностей (педагогічної, іншомовної, комунікативної тощо) та постійний особистісний саморозвиток. У структурі професійної самореалізації виокремлюємо наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний (професійні мотиви та ціннісні орієнтації), когнітивний (професійні знання), операційний (професійні вміння) та контрольньо-корегувальний (рефлексія).

Вважаємо, що професійна самореалізація вчителя англійської мови відбувається не тільки в практичній діяльності під час проведення уроків та позакласних заходів, а й в освітній діяльності, на курсах підвищення кваліфікації тощо. У Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що освітня діяльність – це діяльність закладів вищої освіти, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб [1]. Особливий інтерес для нашого дослідження становить вивчення питань професійної само-

реалізації вчителя англійської мови саме в системі післядипломної освіти, оскільки її метою, відповідно до ст. 60 зазначеного вище закону, є вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду.

На наш погляд, ефективним способом професійної самореалізації вчителя англійської мови в освітній діяльності є *індивідуальна освітня траєкторія*. Посилаючись на Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року, варто зауважити, що серед запланованих дій є визначення на основі Національної рамки кваліфікацій вимог до кваліфікацій педагогічних працівників, що дасть змогу планувати різні траєкторії освіти для отримання професійної кваліфікації, підвищення кваліфікаційного рівня, кар'єрного зростання. Ці освітні траєкторії є інструментом для вимірювання рівня фахової підготовки вчителя та планування його професійного розвитку [2]. У публікації ЮНЕСКО «Переомислення освіти» (Rethinking Education) 2015 р. зазначається, що учитель має допомагати учням, починаючи із з раннього дитинства вибудовувати освітні траєкторії, орієнтуватися в «лабіринті знань» [4]. Таким чином, конструювання вчителем англійської мови власної освітньої траєкторії уможливить навчання цьому учнів з метою підвищення ефективності освітнього процесу.

Визначаємо індивідуальну освітню траєкторію (ІОТ) як стратегію й тактику розвитку власного педагогічного потенціалу вчителем англійської мови в освітній діяльності.

Вважаємо за доцільне організовувати роботу вчителів англійської мови за ІОТ на курсах післядипломної освіти під час тренінгів професійного розвитку. Розглянемо етапи роботи за ІОТ. Так, на *першому етапі* відбуваються актуалізація спрямованості мотиваційно-ціннісної сфери вчителя на педагогічну діяльність. Відомо, що деякі вчителі англійської мови, особливо з невеликим досвідом викладання, усвідомлюють себе більше як суб'єкта іншомовної комунікативної діяльності, ніж педагогічної. У зв'язку із цим, пропонуємо учасникам тренінгу виявити власне ставлення до професії та себе як педагога під час виконання наступних завдань:

1. Read the statements below. Express agreement (answer "yes") or disagreement (say "no") with each statement.

- I am absolutely certain about my career choice.
- I am aware of my employment opportunities.
- If I can't achieve self-realization in my job, I have some extra employment options.
- I am aware of advantages and disadvantages of a teacher's job.
- I always read professional periodicals and special literature related to my job.
- I possess modern teaching skills and all the time work on their improving.

2. Examine the table below. Fill in the second column. Perhaps you relate to one end of the continuum more than the other. Justify.

3. What makes a teacher special? Write down the five things which, in your opinion, make a teacher special. The questionnaire conducted by Paul Bress and completed by 40 adult students of many different nationalities, and 20 experienced teachers revealed that students tended to stress the caring nature of the special teacher, while teachers focused on the ability to give individual attention. Do you agree with their views? Justify.

На *другому етапі* роботи за ІОТ вчитель англійської мови складає концепт (виражений в схематичній, знаковій, символічній, тезовій або іншій формі змістовий образ) тематичного напрямку, пов'язаного із професійною діяльністю та який потребує вивчення. Відбувається актуалізація знань з даної теми, тому доцільним є створення карт пам'яті («майнд-меппінг»), які ґрунтуються на асоціативному підході і положенні сучасної науки про мозок, зокрема про те, що всі наші дії або стани – свідомо або несвідомо – починаються з картини або ідеї в мозку. Вчителів ознайомлюють із з конкретними правилами майнд-меппінгу, а саме:

1. Напишіть центральне поняття (ключове слово) на середині аркуша. намалюйте гілки, що виходять з нього. Гілки відповідають основним пунктам й, відповідно, підписуються вздовж великими літерами.
2. Додавайте великі й маленькі гілки, що співвідносяться з основними поняттями.
3. У карті пам'яті можна використовувати невеличкі діаграми, малюнки тощо. Якщо матеріал містить багато цифр, статистичних даних, складних деталей, запишіть це окремо у формі примітки на іншому аркуші.
4. Оформіть головні ідеї одним кольором, другорядні – іншим. Намалюйте стріли та лінії між спорідненими пунктами.

Таблиця 1

Teaching Attitudes

Traditional attitudes	My attitude	Student centred attitudes
I have all the information.		The syllabus, the exam, and the information are here for us to share.
It is my job to transmit knowledge to you.		I am not the fount of all knowledge.
I am responsible for your learning.		You are responsible for your learning.
It is my job to make sure that you work.		I am here to facilitate your learning by providing re-sources and support.
As the adult, and the professional, I have the expertise to make the right judgements and decisions about your learning.		I trust that you want to learn and will take responsibility for your own learning.

Розроблено автором на основі опитувальника Д. Брандес та П. Джинніса [6]

5. Нанесіть на карту додаткові пункти, які виникають у процесі мислення/обговорення.

На *третьому етапі* здійснюється планування вчителем індивідуальної освітньої діяльності. Він виступає в ролі організатора, конструктора власної освіти: формулює цілі, відбирає тематику, припускає свої кінцеві освітні продукти і форми їх презентації, складає план роботи, відбирає засоби і способи діяльності, встановлює систему контролю і оцінки своєї діяльності.

На цьому етапі створюються індивідуальні програми навчання на позначений період. Ці програми є освітнім продуктом оргдіяльного типу, оскільки стимулюють й спрямовують реалізацію особистісного освітнього потенціалу. Програма складається і корегується в ході діяльності самим вчителем.

Четвертий етап є спрямованим на реалізацію вчителями англійської мови індивідуальної програми протягом певного періоду часу. Роль керівника зводиться до алгоритмізації індивідуальної діяльності вчителів, надання критеріїв аналізу роботи, рецензування, оцінювання тощо. На зазначеному етапі важливим є те, що вчителі англійської мови не працюють ізольовано, оскільки вважаємо, що професійна самореалізація досягається через співпрацю з іншими. Тому доречним є створення так званих груп взаємодопоміжки («Support partners»), які передбачають надання один одному допомоги у виконанні індивідуальної навчальної програми, сумісний пошук інформації тощо. В групах застосовується вправа «Консультування». В трійках учасників ролі розподіляються таким чином: спостерігач, консультант та вчитель, що звернувся за консультацією. Учасники обмінюються ролями, щоб кожний спробував себе в усіх ролях. Консультант допомагає знайти вчителю рішення, а спостерігач слідкує за діями консультанта: що спрацює, а що ні.

Також доречним при роботі за ІОТ є створення вчителями англійської мови різних видів портфоліо (адміністративного, навчального, професійного, репрезентативного) як пакета матеріалів (документів, творчих робіт, дидактичних матеріалів, довідкового матеріалу, збірників вправ, рекомендацій тощо), що демонструє професійний досвід вчителя.

Вважаємо доцільним на цьому етапі ведення щоденнику рефлексії. У визначенні його структури послуговуємося рекомендаціями К. Дея [5, с. 107]:

Section 1: What Have I Done? (a summary record) This is a curriculum vitae of the kind many teachers compile prior to job application: a summary list of achievements set out in a quantifiable way, a 'professional record'. It records what has been achieved, e.g. it might include keeping a running record of the activities you are involved in. This includes professional experiences and activities (relevant events, team meetings, development time with colleagues, meetings).

Section 2: Self-evaluation/Review of Critical Incidents and Key Learning Moments (including role competences where appropriate). This involves the process of selecting and listing key examples of particular situations, events, roles, activities, competences which are of

particular relevance to learning, achievement, growth, contributions to teacher's profession. It may require the informal assistance of a 'critical friend' or 'key colleague', and may involve theorizing about the practice.

Section 3: Application to Thinking and Practice. This involves written reflection on how thinking and/or practice has changed as a result of the 'critical incidents' selected in Section 2; the recording of new understandings, knowledge, skills or concepts; and examples of these changes in practice. Additionally, it implies confrontation by self or others, as well as reflection, and the ability to evaluate.

Section 4: Decision-Making (goal setting). This involves action planning based upon the synthesis of experiences recorded in Sections 1-3. It is a form of development planning for personal, individual professional, teacher-practitioner and organization growth.

П'ятий етап присвячено демонстрації особистих освітніх продуктів та їх колективному обговоренню. Після закінчення роботи за індивідуальною освітньою траєкторією вчитель виставляє результати на презентацію в групі.

На *шостому етапі* вчитель оцінює ступінь досягнення загальної та індивідуальної мети. Він вказує, чи співпадає його самооцінка з оцінкою керівника чи групи експертів (з числа його колег – учасників тренінгу), в чому саме ця оцінка співпадає, а в чому ні, й робить висновки щодо подальшої пізнавально-творчої діяльності в обраній галузі. Наприклад, майбутнім учителям іноземної мови пропонується провести самоаналіз SWOT, сутність якого полягає у визначенні власних сильних (Strengths) та слабких (Weaknesses) сторін, котрі є внутрішніми факторами, а також можливостей (Opportunities) та загроз (Threats), котрі, в свою чергу, є зовнішніми факторами. Завершення роботи за індивідуальною освітньою траєкторією проводиться у формі «урочистої церемонії». Відзначають найактивніших учасників, підбивають підсумки. На цьому етапі доцільно застосовувати вправи «Сповідальна свічка» та «Я пишуся», мета яких – спрямувати вчителів на позитивну оцінку набутих професійно-педагогічних умінь та дотримання позиції суб'єкта педагогічної діяльності в майбутньому.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Таким чином, професійну самореалізацію майбутнього вчителя англійської мови в освітній діяльності визначено як процес досягнення професійного «акме» через удосконалення системи компетентностей (педагогічної, іншомовної комунікативної тощо) та постійний особистісний саморозвиток. З'ясовано, що організація роботи за індивідуальною освітньою траєкторією під час тренінгів професійного розвитку сприяє актуалізації компонентів професійної самореалізації майбутнього вчителя англійської мови: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційного та контрольно-корегувального. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є вивчення способів професійної самореалізації вчителя англійської мови в проектній діяльності.

Список літератури:

1. Про вищу освіту : Закон України від 4 липня 2002 р., редакція від 1 січня 2018 р. № 40-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : розпорядження КМ від 3 квітня 2017 р. № 275-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>.
3. Рибалко Л.С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія / Л.С. Рибалко. – Запоріжжя: ЗДМУ, 2007. – 443 с.
4. Rethinking Education : Towards a global common good? [Електронний ресурс]. – UNESCO, 2015. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002325/232555e.pdf>.
5. Day Ch. Developing Teachers : The Challenges of Lifelong Learning / Ch. Day. – London: Routledge, 2002. – 264 p.
6. Brandes D. A Guide to Student-centred Learning / D. Brandes, P. Ginnis. – Cheltenham: Nelson Thornes, 1996. – 275 p.

Мараховская Н.В.

Мариупольский государственный университет

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ САМОРЕАЛИЗАЦИЯ УЧИТЕЛЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье профессиональная самореализация учителя английского языка в образовательной деятельности определена как процесс достижения профессионального «акме» через совершенствование системы компетенций (педагогической, иноязычной коммуникативной и т.д.) и постоянное личностное саморазвитие. Способом профессиональной самореализации учителя английского языка выступает индивидуальная образовательная траектория как стратегия и тактика развития учителем английского языка собственного педагогического потенциала в образовательной деятельности. Рассмотрены особенности работы по индивидуальной образовательной траектории в процессе последилового образования учителей английского языка во время тренингов профессионального развития. Определены этапы работы по индивидуальной образовательной траектории, которые актуализируют компоненты профессиональной самореализации учителя английского языка: мотивационно-ценностный, когнитивный, операционный и контрольно-корректирующий.

Ключевые слова: профессиональная самореализация, индивидуальная образовательная траектория, учитель английского языка, образовательная деятельность.

Marakhovska N.V.

Mariupol State University

PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF AN ENGLISH LANGUAGE TEACHER IN EDUCATIONAL ACTIVITIES

Summary

In the present article the professional self-realization of an English language teacher in educational activities has been defined as the process of achieving professional acme by improving the system of competencies (pedagogical, foreign language communicative, etc.) and constant personal self-development. The method of professional self-realization of an English language teacher is the individual educational trajectory as a strategy and tactics for developing teacher's pedagogical potential in educational activities. The peculiarities of the individual educational trajectory in the process of postgraduate education of English language teachers at the professional development training sessions have been considered. The stages of the individual educational trajectory which actualize the components of professional self-realization of an English language teacher (motivation and values, cognition, operation, control and correction) have been determined.

Keywords: professional self-realization, individual educational trajectory, English language teacher, educational activities.